

НАУКОВІ ДОПОВІДІ НА СЕКЦІЙНОМУ ЗАСІДАННІ

Анісімова Ганна Валеріївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого,
заст. директора з наукової роботи
НДІ ПЗІР НАПрН України

РОЗВИТОК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В РОБОТАХ В. К. ПОПОВА – НАУКОВЦЯ, ВЧИТЕЛЯ Й НАСТАВНИКА

Якнайкраще охарактеризувати Василя Костянтиновича Попова можна висловлюванням М. Михайловського «Життя ставить перед наукою цілі; наука висвітлює шлях життя». Василь Костянтинович, якому 23 січня 2019 р. виповнилося б 90 років, став видатною постаттю харківської школи екологічного права, першим завідувачем і провідним науковцем кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яка була створена у червні 1979 р. Як бачимо, 2019 стане роком знаменних подій і дат, серед яких і 40-річчя кафедри екологічного права, 215-річчя з дня заснування нашого університету. З огляду на це варто згадати дещо з історії. До цього часу викладався курс земельного права, спочатку на кафедрах цивільного, згодом колгоспного, земельного й трудового права, яку було реорганізовано в кафедру колгоспного, земельного права та правової охорони природи. За 40 років існування назва кафедри змінювалася тричі: у 1979–1983 рр. вона називалася кафедрою земельного права та правової охорони природи; у 1984–1989 рр. – кафедрою природоресурсового права та правової охорони навколишнього природного середовища; а з 1990 р. – кафедрою екологічного права.

Перш за все наголосимо, що з моменту утворення кафедри у 1979 р. і по 2005 р. її очолював професор, доктор юридичних наук, член кореспондент Національної академії правових наук України, лауреат Державної премії України, заслужений діяч науки і техніки України В. К. Попов.

Коло його наукових інтересів безмежне. Василь Костянтинівич – відомий вчений в галузі цивільного й екологічного, колгоспного, аграрного права. Він за роки роботи в університеті відбувся не лише як науковець, теоретик, педагог, а й як практик, своїми справами спростувавши тезу О. Бальзака: «Истинный ученый – это мечтатель, а кто им не является, тот называет себя практиком», бо поєднав у собі і мрійливість науковця, і аналітичність практика. Підтвердженням цьому є те, що з 1961 по 1968 рр. він очолював Грайворонський районний народний суд, а потім був членом Белгородського обласного суду, одночасно навчаючись в аспірантурі (заочна форма). Згодом Василь Костянтинівич перейшов на посаду асистента кафедри цивільного права Харківського юридичного інституту (1968 р.). Бажання займатися науковою перемогло! В 1969 р. В. К. Попов захистив дисертацію за темою «Правовые вопросы механизации колхозного производства» [10] і здобув науковий ступінь кандидата юридичних наук. Після цього він обіймав посади старшого викладача, доцента кафедри цивільного права, а в 1983 р. захистив докторську дисертацію за темою «Гражданско-правовые формы реализации материальных интересов в агропромышленном комплексе СССР» [3]. За час роботи ним видано три монографії, які стали «класикою» юридичної науки: «Право и материальные интересы в межхозяйственной кооперации» (1983 р.) [7], «Договорные отношения и эффективность сельскохозяйственного производства» [2], «Правовое положение производственных объединений в сельском хозяйстве» (у співавт. з В. П. Масловим, З. А. Підопригорою) [1].

Василь Костянтинівич був не лише великим науковцем, а й вимогливим наставником: під його керівництвом підготовлено понад 15 дисертацій на здобуття ступеня кандидата юридичних наук, а за його науковою консультацією підготували та захистили докторські дисертації провідні науковці, які зараз вважаються фундаторами власних наукових шкіл, якот: А. П. Гетьман («Эколого-процессуальная правовая теория: проблемы становления и развития» (1995)), М. В. Шульга («Актуальные проблемы правового регулирования земельных отношений в современных услови-

ях» (1998)), А. М. Стагівка («Договори в системе агропромышленного комплекса Украины в условиях рыночных отношений» (1998)).

Не можна не згадати й того, що науковець ґрунтовно вивчав питання кодифікації екологічного законодавства, вважаючи його фундаментальною теоретичною проблемою правознавства в Україні, і пропонував прийняття Екологічного кодексу України. Примітно, що його напрацювання залишаються актуальними й нині [11; 6; 12; 4;], оскільки сьогодні не припиняються дискусії і обговорення кодифікації екологічного законодавства, більш того, це розглядається як нагальна потреба, а внесення багатьох змін до чинних природоресурсових кодексів і законів – найгостріша проблема українського нормотворення. На жаль, ініціатори прийняття окремих нормативно-правових актів не враховують загальних положень щодо кодифікації та її предмета. Низький якісний рівень, нестабільність окремих кодексів та їх ігнорування при створенні нових законів не в останню чергу зумовлюється тим, що при підготовці чергового кодексу недостатньо мірою оцінюється його необхідність й актуальність. Створення Екологічного кодексу чи застосування будь-якої іншої форми кодифікації може бути ефективним, якщо це відповідатиме життєвим реаліям і спиратиметься на загальновизнані теоретичні засади.

Беручи до уваги сказане, варто зупинитися на монографії В. К. Попова, над якою автор працював понад 14 років. Йдеться про фундаментальну працю «Право и материальные интересы в межхозяйственной кооперации», в якій науковець проаналізував основні цивільно-правові форми задоволення матеріальних інтересів відповідних суб'єктів, довів, що однією з них виступають економічні відносини, а отже, останні неможливо задовольнити поза суспільними відносинами. Крім того, розглянуто й такі форми задоволення матеріальних інтересів, як майнова відповідальність, господарській договір. Науковець зробив висновок, що матеріальні інтереси становлять зміст економічних відносин, є їх внутрішніми рушійними силами, обґрунтував, що цивільно-правові одночасно виступають юридичними формами економічних відносин й матеріальних інтересів суб'єктів цих відносин [7, с. 4–5]. У подальшому В. К. Попов накопичений науковий досвід щодо юридичної природи інтересу віддзеркалив на екологічне право, висвітлюючи отримані результати (набуті знання) у наукових статтях і тезах доповідей і повідомлень [8; 9; 10]. Професор не відходив від висновку, що інтереси, у тому

числі й екологічні, за своєю природою є об'єктивними явищами, існують як соціальне явище без волі людини, пов'язані з народженням останньої.

Згадана праця стала не лише основою для подальших наукових досліджень інтересів як міжгалузевого правового явища, а й фундаментом для формування довірливих відносин у галузі екологічного, природо-ресурсного і аграрного права.

Професор В. К. Попова залишив по собі значний науковий спадок, до якого належать теоретичні положення щодо предмета, поняття, принципів екологічного права і законодавства. Вагомим внеском у розвиток наукових поглядів слід визнати обґрунтування інститутів екологічного права, а саме: права власності, права природокористування, екологічних прав громадян, права екологічної безпеки населення та територій, а також проблем правової охорони й використання рослинного світу, атмосферного повітря тощо. Важливе значення для еколого-правової науки мали його прогресивні погляди на законодавче забезпечення еколого-правової охорони озонового шару. Безумовно, всі ми пам'ятаємо його ставлення до екологічного права як самостійної галузі права з підгалузевою структурою. Його наукові ідеї, творчі здобутки досі сприяють модернізації системи екологічного права і законодавства, надихають на проведення подальших наукових пошуків і допомагають їх проведенню. Завжди дивувала та легкість, з якою він натхненно дарував наукові ідеї для нових пошуків своїм учням. Ще в 1992 р. мій вчитель наполіг на тематиці моєї кандидатської дисертації «Здійснення громадянами екологічних прав», враховуючи те, що лише в червні 1991 р. був прийнятий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 9).

Пророчим стало бачення науковцем державної екологічної політики, яке повинно будуватися з урахуванням балансу екологічних інтересів як пріоритетних і економічних, соціальних, політичних та інших. Крім того, науковець наполягав на досягненні рівноваги між економічним зростанням і дбайливим, екологозбалансованим використанням природних ресурсів. Наголосимо, що подальша систематизація екологічного законодавства можлива лише за умов реформування й приведення у відповідність до міжнародних стандартів, у тому числі й до вимог і директив ЄС, процесу законодавчого забезпечення екологічних інтересів.

Наукові-теоретичні й практичні висновки і положення професора В. К. Попова були розвинуті і використані в концептуальних наробках

багатьох правників, стали об'єктом для подальших фундаментальних наукових досліджень молодого покоління вчених. Примітно те, що вони й досі не втрачають своєї актуальності, навпаки, продовжують жити в роботах сучасних науковців. Більш того, деякі ще чекають свого часу і втілення як в еколого-правову науку, так і законодавство.

Із вдячністю і повагою авторка тез вшановує світлу пам'ять Василя Костянтиновича Попова.

Список використаних джерел:

1. Маслов В. Ф., Подопригора З. А., Попов В. К. Правовое положение производственных объединений в сельском хозяйстве: монография. Киев: Политиздат Украины, 1979. 183 с.

2. Попов В. К. Договорные отношения и эффективность сельско-хозяйственного производства: монография. Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1976. 141 с.

3. Попов В. К. Гражданско-правовые формы реализации материальных интересов в агропромышленном комплексе СССР: дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1983. 398 с.

4. Попов В. К. До питання про екологічний кодекс України. *Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку*: короткі тези допов. та наук. повідом. республ. наук.-практ. конфер. (м. Харків, 9–11 листопада 1995 р). Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1995. С. 198–200.

5. Попов В. К. К вопросу о правовых формах реализации экологических интересов: материалы науч.-практ. конф (г. Москва, 1991 г.). Москва, 1991. С. 421–424.

6. Попов В. К. Наукові основи екологічного законодавства України. *Вісник Академії правових наук України*. 1995. №4. С. 34–37.

7. Попов, В. К. Право и материальные интересы в межхозяйственной кооперации: монография. Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1983. 169 с.

8. Попов В. К. Право оперативного управления имуществом – форма реализации материальных интересов в межхозяйственной кооперации. *Проблемы социалистической законности*. Харьков: Вища шк., 1982. Вып. 9. С. 37–45.

9. Попов В. К. Право собственности на природные ресурсы – форма обеспечения реализации экологических интересов: материалы кратких тезисов докладов и научных сообщений научно-практической конференции *по итогам научно-исследовательских работ, выполненных профессорско-*

преподавательским составом Украинской юридической академии в 1992 году (г. Харьков, 4–5 марта 1993 г). Харьков: Укр. юрид. акад., 1993. С. 74–77.

10. Попов В. К. Правовые вопросы механизации колхозного производства: дисс. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1968. 380 с.

11. Попов В. К. Про узгодженість екологічного законодавства. *Вісник Академії правових наук України* 1996. №7. С. 112–119.

12. Попов В., Шульга М., Шахов В., Разметаєв С. Нові підходи до кваліфікації екологічного законодавства України. *Право України*. 1992. №3. С. 15–20.

Багай Надія Онурфіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового,

екологічного та аграрного права

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

При аналізі співвідношення між принципами аграрного законодавства України та принципами (засадами) державної аграрної політики, слід, насамперед, виходити із співвідношення між аграрним законодавством та державною аграрною політикою.

Так, з одного боку, аграрне законодавство України є одним із основних засобів вираження та реалізації державної аграрної політики. Саме в нормативно-правових актах аграрного законодавства України закріплюються мета, цілі та основні пріоритети державної аграрної політики, з допомогою нормативно-правового регулювання аграрних відносин визначаються заходи щодо реалізації державної аграрної політики та закріплюються механізми їх забезпечення. З іншого боку, основні засади державної аграрної політики визначають зміст та сутність аграрного законодавства України, зумовлюють визначальні напрями розвитку цієї законодавчої галузі, формування базових законодавчих інститутів.